

Всеукраїнський конкурс на кращу студентську наукову роботу

2020/2021 навчального року

Шифр: «Комунікація»

Тема роботи: «Мовна комунікація у професійному дискурсі, в конкретно-історичній ретроспективі та сучасному європейському просторі»

Галузь: «Прикладна лінгвістика»

АНОТАЦІЯ

наукової роботи під шифром "Комунікація".

Наукова робота: 37 сторінок, 1 рисунок, 3 таблиці, 23 джерела.

Подано комплексне наукове дослідження особливостей мовної комунікації у трьох різних, але взаємопов'язаних і взаємодіючих контекстах: професійному дискурсі, конкретно-історичній ретроспективі та сучасному європейському просторі.

Мета цієї наукової роботи є комплексною, а саме: виявити специфіку комунікаційного простору у професійному науковому дискурсі (на прикладі продуктивного термінотворення в медичних галузях, які нині набули нових імпульсів своєї актуальності – мікробіології, теорії імунітету та ортобіотики), конкретно-історичному контексті (на прикладі Давньої Греції) в ретроспективі, у сучасному європейському вимірі (на прикладі ЄС) та в результаті з'ясувати чинники, що безпосередньо та опосередковано впливають на його формування, активність розвитку, особливості функціонування.

Наукову новизну роботи комплексно засвідчують і її назва, і її матеріали, і висновки роботи, і навіть її структура.

Практична цінність результатів роботи полягає в тому, що в національному та міжнародному форматах досліджено важливі процеси мовної комунікації, схарактеризовано роль термінів-новотворів як унікальних і функційно спроможних інструментів мовної комунікації у просторі професійної діяльності, проаналізовано в історичному аспекті специфіку розвитку мовних процесів на території Давньої Греції та визначено основні функції мов у писемній та усній комунікації сучасних міжнародних організацій.

Робота виконана в рамках кафедральної НДР № 08518 «Мовна комунікація у часопросторі і професійному дискурсі» (2018-2021 рр., кафедра українознавства та ЗМП).

Матеріали до кожного з трьох розділів цієї наукової роботи висвітлено у п'яти наукових публікаціях – тезах доповідей, статтях.

КОНКРЕТНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ, МОВНА КОМУНІКАЦІЯ, МОВНА ПОЛІТИКА, МОВНІ ПРОЦЕСИ, МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНІСТЬ, ОФІЦІЙНІ МОВИ, ПРОФЕСІЙНИЙ ДИСКУРС, РОБОЧІ МОВИ, ТЕРМІНИ-НОВОТВОРИ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Терміни як унікальний та визначальний інструмент мовної комунікації у професійному дискурсі.....	9
РОЗДІЛ 2. Взаємодія мов і діалектів у конкретно-історичній ретроспективі часів Давньої Греції як ілюстрація специфіки мовних процесів у комунікації	17
РОЗДІЛ 3. Функції літературних мов у писемній та усній комунікації в сучасних міжнародних організаціях.....	24
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	33
ДОДАТОК А Офіційні та робочі мови в ЄС (таблиця 1).....	36
ДОДАТОК Б Офіційні мови Європейського Союзу та дата їх оголошення офіційними (таблиця 2).....	37
ДОДАТОК В Використання мов у країнах Європейського Союзу (у відсотках від населення ЄС - таблиця 3).....	38

ВСТУП

Сучасний комунікаційний простір, під яким у контексті сучасної наукової парадигми розуміємо сукупність зв'язків між окремими індивідами, соціумами, країнами, державами, континентами, характеризується процесами глобалізації, що починається із світової економіки та обов'язково охоплює сферу культури. Мережа інтернет дозволяє активніше та швидше здійснювати обмін інформацією, тобто новими поняттями, результатами, фактичними і статистичними даними тощо в різних галузях, сферах і дискурсах, не лише державним, політичним, науковим, освітнім, торговельним установам, але й на рівні особистісного спілкування та вдосконалювати процеси інтерактивної освіти, у яких індивід є безпосереднім учасником прямої, у тому числі онлайн, мовної комунікації. Новітні технології сміливо руйнують існуючі традиційні комунікаційні кордони, перетворюючи доволі хитке та дифузне поняття національного інформаційного простору на певну вже часову умовність.

Звісно, що сучасний інформаційний простір відомою мірою зумовлює комунікативну свідомість і комунікативну культуру, а відтак і стає чинником комунікативної компетентності індивіда, яка нині передбачена у професіограмах в усіх без винятку галузях та сферах, у тому числі й в Україні. Оскільки комунікативна свідомість є частиною національної свідомості, то, відповідно, відображає ставлення мовців як до рідної, так і до інших мов, якими в національній традиції й оформлюються відповідні концепти, набуваючи словесного «вбрання».

Специфічною окрасою та важливою визначальною рисою сучасної мовної/мовленнєвої та комунікативної культури індивіда і соціуму в цілому є багатомовність або ж хоча двомовність. Очевидне ускладнення сучасного комунікаційного простору, як засвідчують наявні вітчизняні та зарубіжні наукові джерела, логічно призводить до ускладнення стилістичної диференціації мовних засобів.

Проблеми визначення сутності й основної специфіки сучасного комунікаційного простору та тенденцій його розвитку висвітлено в різних за обсягом дослідженнях багатьох знаних українських лінгвістів, серед яких – Караванський Святослав Йосипович, Загнітко Анатолій Панасович, Ажнюк Богдан Миколайович, Бацевич Флорій Сергійович, Касьянов Георгій Володимирович, Чемес Валерій Федорович та інших.

Активно вивчають комунікаційний простір й університетські науковці, які системно досліджують проблематику теорії і практики мовної комунікації, її національний і професійний риторичний контекст, у тому числі в ретроспективі та обґрунтованих варіантах можливих перспектив. Зокрема, це такі науковці, як Грещук В.В., Ільченко О.М., Космеда Т.А., Онуфрієнко Г.С., Почепцов Г.Г., Приходько А.М., Селіванова О.О., Сербенська О.А., Яхонтова Т.В., Яшенкова О.В. та інші. Серед зарубіжних авторів книжкових видань із цієї проблематики – Вежбицька А., Грайс Х., Грушевицька Т.Г., Гудков Д.Б., Зарецька О.М., Дейк Т.ван, Карасик В.І., Ключев Є.В., Макаров М.Л., Ушакова Т.М., Фрумкіна Р.М.

Здатність мови як природної знакової системи передавати інформацію впливає з її найважливіших функцій – когнітивної та комунікативної, завдяки яким відбувається пришвидшений обмін новими знаннями, що результує в процеси еволюції людства. «Втім мова передає не знання, а саме інформацію, і від кожного індивіда залежить, чи зможе вона переробити цю інформацію у знання» [15, с. 4].

Відтак, мовна комунікація є складною інформаційно-знаковою системою, у якій взаємодіють індивідуальні, національні, інтернаціональні мовні ресурси. Функціонування цієї системи має як історичну, так і соціально-культурну зумовленість. У центрі її – людина, що продукує мовлення в комунікації як цілеспрямовану дію. Уміння комунікувати є винятково важливою людською компетентністю, однією з передумов досягнення успіху в будь-якій справі, сфері, галузі, у тому числі в публічному контексті та на міжнаціональному рівні. Ось чому в період пріоритету тенденцій до глобалізації в умовах інформатизації соціуму та стрімкого розвитку комунікаційних потреб і в професійному, і в

конкретному національному, і в європейському та навіть світовому просторі обов'язково постає потреба в значній інтенсифікації досліджень саме продуктивної мовної/мовленнєвої діяльності людини в зазначених площинах, що і визначає АКТУАЛЬНІСТЬ пропонованої наукової роботи.

МЕТА цієї наукової роботи, матеріали якої готувалися системно (впродовж останніх двох років в рамках виконуваної на кафедрі українознавства та ЗМП нашого університету НДР 08518 «Мовна комунікація у часопросторі і професійному дискурсі» 2018-2021 рр.) та оприлюднювалися на наукових як всеукраїнських (2020 р., II Всеукраїнська науково-практична конференція «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі», м. Запоріжжя), так і міжнародних (2019 р., Міжнародна наукова конференція «Теорія та практика сучасної науки та освіти», м. Дніпро) конференціях, а також на щорічних міжвишівських наукових конференціях за міжнародною участю в «Запорізькій політехніці» (2017, 2018, 2019 рр., «Терміни у професійній комунікації видатного вченого-біолога І.І. Мечникова», «Мовна комунікація часів Давньої Греції: різноманіття діалектів та їх форми», «Офіційні робочі мови Євросоюзу: гармонія співіснування») і на університетських «Тижнях науки» (Запоріжжя-2018, 2019, 2020 рр.), є комплексною, а саме: виявити специфіку комунікаційного простору у професійному науковому дискурсі (на прикладі продуктивного термінотворення в медичних галузях, які нині набули нових імпульсів своєї актуальності – мікробіології, теорії імунітету та ортобіотики), конкретно-історичному контексті (на прикладі Давньої Греції) в ретроспективі, у сучасному європейському вимірі (на прикладі ЄС) та в результаті з'ясувати чинники, що безпосередньо та опосередковано впливають на його формування, активність розвитку, особливості функціонування. Об'єктом дослідження виступає, таким чином, мовна комунікація, а предметом – її специфіка та чинники. Основними методами цього лінгвістичного дослідження обрано кілька фундаментальних: описовий, системний, компаративний (порівняльно-історичний). Серед використаних у роботі універсальних прийомів – аналіз, синтез, унаочнення, індукція, узагальнення.

ПРАКТИЧНУ ЦІННІСТЬ результатів роботи віддзеркалено в анотованих звітах про два попередні етапи кафедральної НДР 08518 , і вона полягає в тому, що в національному та міжнародному форматах досліджено важливі процеси мовної комунікації, схарактеризовано роль термінів-новотворів як унікальних і функційно спроможних інструментів мовної комунікації у просторі професійної діяльності, проаналізовано в історичному аспекті специфіки розвитку мовних процесів на території Давньої Греції та визначено основні функції мов у писемній та усній комунікації сучасних міжнародних організацій, що важливе для вивчення студентами, магістрантами, аспірантами в обраних фахах університетських гуманітарних дисциплін (зокрема, теорії мовної комунікації, прикладної риторики, міжнародної термінології, практичної стилістики, наукового стилю мови, публічної комунікації тощо).

НОВИЗНУ роботи комплексно засвідчують і її назва, і її матеріали, і задіяні методи, і висновки роботи, і навіть її структура.

Наукова робота чітко **СТРУКТУРОВАНА** з урахуванням провідного принципу викладу матеріалів дослідження – принципу ієрархії в умовах причиново-наслідкової парадигми теми: вступна частина, три розділи, використана джерельна література, три додатки у формі таблиць.

Матеріали до кожного з трьох розділів цієї наукової роботи висвітлено у п'яти наукових публікаціях – тезах доповідей, статтях, що підтверджує їх належний до чинних вимог ступінь оприлюднення та потрібну апробацію.

Розділ 1. ТЕРМІНИ ЯК УНІКАЛЬНИЙ ТА ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ВІДОМОГО БІОЛОГА І. І. МЕЧНИКОВА)

Мовна комунікація демонструє свій особливий, у тому числі й національний, колорит саме у кожній професійній сфері. Потужний інтелектуальний потенціал і відповідно престиж кожної країни визначається зазвичай кількістю лауреатів Нобелівської премії, яких вона “виростила” і подарувала людству. Серед тих, хто отримав цю почесну нагороду, на жаль, поки що немає українців, але є ті, хто народилися, зростали чи жили в Україні. З цього приводу дослідник нобелістики, автор книги «Нобелівська інтелектуальна еліта й Україна» Олександр Левченко пише: “Україна народжувала геніїв, виколисувала їх, навчала і... відпускала (чи витискала) в чужі краї”. Першим, хто прославив і Україну, отримавши у 1908 році Нобелівську премію за дослідження в галузі імунології, був Ілля Мечников [11, с. 18].

Засновник теорії імунітету, основоположник науки про довголіття, лауреат Нобелівської премії з фізіології та медицини, автор понад 300 ґрунтовних наукових праць з імунології, мікробіології, еволюційної ембріології та порівняльної патології, І. Мечников також залишив у спадок і філософські трактати, і спогади, і виступи, і переклади. Вчений був справжнім поліглотом (і це особливо в наш час вражає!) – свої наукові праці вільно писав літературною англійською, німецькою, французькою та іншими мовами, в яких найчастіше використовував терміни давньогрецького та латинського походження, хоча добре знав і термінологію, що брала свої витoki з англійської мови. На основі своїх численних дослідів науковець придумав і нові терміни, які стали визначальними для подальшого розвитку медицини.

Ідеї талановитого вченого і дотепер сприяють розвитку різних галузей біології й медицини. Його ім'я присвоєно багатьом науково-дослідним і медичним установам України. За видатні розробки в царині мікробіології,

імунології та геронтології та боротьби з інфекційними хворобами ученим присуджується премія імені І. І. Мечникова з врученням медалі. Ім'ям І.І. Мечникова сьогодні названо й Одеський національний університет, й обласну клінічну лікарню у місті Дніпро, і Харківський НДІ мікробіології та імунології, напроти якого ще 2005 року було встановлено пам'ятник цьому великому світилу біологічної науки [20, с. 658].

Терміни медицини та біології були і є актуальним об'єктом наукових праць багатьох дослідників, серед яких – О. Загрекова, Т. Кочеткова, Т. Лепеха, Н. Місник, Г. Навчук, М. Русакова, Д. Сизонов, І. Терлецька, А. Ткач, Л. Філюк та ін. Наукову творчість І.Мечникова комплексно вивчали Б. Могилевський, В. Омелянський, А. Шабров та ін.

У середніх і старших класах школи я захоплювалася медичною літературою, плануючи здобувати вищу медичну освіту. Проте наприкінці 11 класу мою мрію стала практично нова спеціальність «Міжнародні економічні відносини». Ці спогади і мотивували зробити розділ про вплив термінологічної діяльності Мечникова І.І. на професійну комунікацію в медичній галузі. Мета наукової розвідки в цьому розділі – описати в комунікаційному аспекті й лінгвістично проаналізувати терміни, що вперше запропоновані всесвітньо відомим ученим І. Мечниковим, та семантично схарактеризувати терміни, активно використовувані ним у тодішній науковій комунікації.

Поміж термінів, які вчений особисто упровадив у професійну комунікацію біологів та медиків, є однослівні композити (наприклад, *геронтологія*, *фагоцитоз*, 1882 р.) й складені терміноодиниці (*фагоцитарна теорія*, 1883 р.). Переважну більшість із них утворено з коренів давньогрецької мови. За частиномовною природою ці терміни є іменниками, що дозволяє активно творити від них інші частини мови, зокрема прикметники (наприклад, *геронтологічний*, *фагоцитарний*), які у свою чергу стають компонентами складених термінів, побудованих за моделлю «прикметник + іменник (опорне слово)». У контексті стратифікаційного аналізу лексики фахових текстів усі запропоновані науковцем терміни є абсолютно специфічними, тобто

вузькоспеціальними, а відтак обслуговують переважно фахове середовище медиків, біологів, фізіологів [9, с. 1684].

Пригадаємо історію появи деяких термінів. Так, проводячи дослідження в середземноморських експедиціях на безхребетних морських організмах, І.І. Мечников звернув увагу на існування в них рухливих клітин. Учений вважав, що рухливі клітини крові (лейкоцити) є захисними, здатними знищувати бактерії. Коли переконливий експериментальний матеріал підтвердив захисну роль лейкоцитів у боротьбі з мікроорганізмами, І. Мечников опублікував так звану фагоцитарну теорію імунітету, назвавши лейкоцити фагоцитами. На основі своєї фагоцитарної теорії імунітету І.І. Мечников увів в обіг два базові терміни: *фагоцити* та *фагоцитоз* (давньогрец. Φαγεῖν - пожирати і κύτος - клітина). Фагоцитоз – процес, при якому спеціально призначені для цього клітини крові і тканин організму (фагоцити) захоплюють і переварюють тверді частинки. Здійснюється двома різновидами клітин: циркулюючими в крові зернистими лейкоцитами (гранулоцитами) і тканинними макрофагами. Відкриття фагоцитозу дійсно належить І.І. Мечникову (1882р.) – ним виявлено цей процес, коли здійснювалася аналітична обробка дослідів із морськими зірками і дафніями, коли вводилися в їх організми чужорідні тіла. Клітини, що захищають організм від бактерій, вірусів, спор грибів та ін. організмів і речовин, Мечников І.І назвав фагоцитами. Фагоцити – клітини, що здатні до захоплення і перетравлювання бактерій або вірусів; у тому числі деякі лейкоцити. Разом з природніми кілерами належать до клітинних неспецифічних факторів захисту [10].

Теорія імунітету (фагоцитарна теорія) розроблена в 1883 р. – це теорія, яка пояснює складну роботу системи імунного захисту організму, спираючись на еволюційне вчення Чарльза Дарвіна і будучи заснованою на вивченні травлення у тварин, що розташовуються на різних ступенях біологічного розвитку. Мечников І.І. як автор цієї нової теорії виявив надто важливе – схожість внутрішньоклітинного переварювання речовин у амеб, клітин

ентодерми кишковопорожнинних і деяких клітин мезенхимного походження (моноцитів крові) [19].

Згодом І. Мечников, вже літньою людиною, що пережила удари долі і пізнала особисте щастя та світове визнання, напише книжку «Етюди оптимізму». У ній він заявлятиме про цінність людського життя, про потребу максимально продовжити його активний період, про можливість із допомогою науки змінити саму природу людини. Готуючи перше видання цієї книжки, Мечников І.І. ввів в науковий обіг в одній зі своїх статей термін «геронтологія», який і прийняло для активного вжитку світове наукове співтовариство.

Геронтологія (від грец. γέρωντος – стара людина і λόγος – слово, знання) – наука, що вивчає процес старіння людини. Геронтологія загалом є міждисциплінарною наукою та поділяється на кілька напрямів: так, якщо *соціальна геронтологія* вивчає соціальні і психологічні аспекти старіння та ефекти старіння населення, то *біогеронтологія* вивчає біологічні аспекти старіння; *геріатрика*, що часто вважається окремою від геронтології наукою, вивчає хвороби похилого віку та методи боротьби з ними; а *біомедична геронтологія*, поєднуючи останні два напрями, намагається знайти практичні засоби подовження тривалості життя людини.

Саме І.І. Мечников увів у медичний обіг термін *геронтологія*, створивши однойменну науку, що всебічно вивчає процеси старіння.

Наприкінці 1890-х років з'явилися перші свідчення розпочатих І.І. Мечниковим експериментальних праць у галузі геронтології. Він прагнув розробляти клітинні механізми старіння. Спираючись на розроблені ним принципи про роль фагоцитозу в атрофічних процесах, І.І. Мечников поширив їх на старечу атрофію. У своїх уявленнях про механізми старіння він відводив провідну роль порушенням міжклітинних взаємовідносин та гетерохронності старіння різних тканинних елементів. У цьому виявилось його вміння побачити крізь призму відкритого ним феномена фагоцитозу сутність такого спільно-біологічного процесу, як старіння. Учений вважав, що «еліксир молодості», який міг би радикально подовжити тривалість життя людини, знайти

неможливо, оскільки зміна поколінь є умовою процесу еволюції. Кожен біологічний вид має свою межу зростання і життя, за яку не може ступити, і ці межі залежать від комплексу внутрішніх причин. Проте тривалість життя всередині виду може коливатися в досить широких межах – це, на думку Мечникова, і є поле для наукової праці.

В останні роки своєї плідної наукової діяльності Мечников І.І. намагався з позицій одночасно біолога і патолога створити «теорію ортобіоза|, тобто правильного життя, засновану на вивченні людської природи і на встановленні засобів до виправлення її дисгармоній» [1]. Розробивши власну науку про довголіття – «*ортобіоз*», учений вважав, що старість як хворобу можливо лікувати режимом харчування і гігієнічними заходами [4]. Ця рекомендація надто актуальна для нашого часу.

Вважаючи, що старість і смерть настають у людини передчасно, Мечников І.І. особливу роль відводив мікробам кишкової флори, що отруюють організм своїми токсинами. Вченому вперше вдалося отримати модель старості в експерименті на тваринах і запропонувати низку профілактичних та гігієнічних засобів боротьби з самоотруєнням організму. Він вірив, що за допомогою науки і культури людина в змозі здолати протиріччя людської природи, підготувати собі щасливе існування в процесі природного переходу «інстинкту життя» в «інстинкт смерті». Свої погляди вчений виклав у книгах «Етюди про природу людини» (1903) та «Етюди оптимізму» (1907). Проте зауважимо, що далеко не всі сучасники Мечникова І.І. поділяли його оптимістичний пафос. Так, 1905 року відомий американський лікар В. Ослер заявив жахливу річ, що старих треба знищувати з допомогою хлороформу у 60 років, тому що в цьому віці, на його думку, знижуються розумові та інші здібності людини, людина стає тягарем самій собі і перешкоджає прогресові суспільства. У книжці «Етюди оптимізму» Мечников І.І. дав відсіч антигуманному ставленню до старості. Його концепції співзвучні поглядам сучасних геронтологів, які активно використовують започатковані ним поняття, терміни, теорії. Учений самотійно дав назву таким важливим розділам

медицини, як *геронтологія* та *ортобіотика*, розробив теорію довголіття, яку назвав *ортобіоз* (від давньогрец. ὀρθός «прямий; правильний» + βίος «життя» – правильний, розумний спосіб життя). Оскільки наука ортобіотика досліджує механізми протистояння стресам, способи захисту від несподіванок, службових неприємностей, комунікативних девіацій, навчає спокійно, без заздрості сприймати успіхи своїх колег тощо, то нині є вельми важливою в кожній професії як системоутворювальна умова довголітньої працездатності людини. Цікавим виявилось й дослідження термінів, які вчений найчастіше використовував у своїх наукових працях. Серед них – *імунітет*, *інфекція*, *лізосоми*, *мікробіологія*, *патологія*, *цитологія*, *чума* (однослівні терміни-іменники), *еволюційна ембріологія*, *порівняльна ембріологія*, *черевний тиф* (двокомпонентні терміни-словосполучення). Колеги метафорично називали І.Мечникова «поетом мікробіології». Важливу роль його праці відіграли і в становленні *патології* (від давньогрец. páthos – страждання, хвороба). Нині розрізняють *загальну патологію*, *патологічну фізіологію*, *патологічну анатомію*. Терміном *патологія* позначають і хворобливі зміни різних органів та систем (*патологія печінки, нервової, ендокринної систем*), і загальні порушення життєдіяльності організму (*патологія обміну, вікова патологія*), зміни, що викликаються спеціальними і надзвичайними впливами на організм (*радіаційна патологія*) і на великі колективи (*професійна патологія*).

У сучасному українському соціумі чимало медичних термінів активно використовують не тільки медики. Це, наприклад, такі іменникові іншомовні терміни, як *імунітет*, *інфекція*, *патологія* та їх прикметникові похідні гібридної мовної природи *імунний*, *інфекційний*, *патологічний*. Деякі з цих термінів запозичені з медичної мови в інші фахові субмови, де набули децю іншого термінологічного значення. Порівняємо: мед. *теорія імунітету* (пояснює складну роботу системи імунного захисту організму) та юр. *депутатський імунітет* (недоторканність депутата, притягнення його до відповідальності лише з дозволу парламенту чи його органів); мед. *інфекційна патологія* (розлади здоров'я людей, що викликаються живими збудниками та продуктами

їх життєдіяльності, передаються від заражених до здорових осіб і навіть масово поширюються) та псих., соц. *соціальна патологія* (відхилення від норми людської поведінки, відсутність чи порушення моральних якостей, що є шкідливим або небезпечним як для самої людини, так і для суспільства в цілому).

Отже, ставши професором Одеського університету у 25 років, І.І.Мечников збагатив різні наукові галузі і вагомими досягненнями, і новими поняттями та терміноодинацями на їх позначення, доказавши, що саме фахівці стають не тільки авторами багатьох галузевих термінів, частина з яких може з часом вийти за межі цих галузей і набути масштабного поширення в суспільстві, але й у такий спосіб сприяють інтелектуалізації професійної комунікації та міжгалузевих напрямів. Практично у всіх галузях біологічної науки учений зробив видатні відкриття. Багато в чому І.І. Мечников випередив свій час, ставши справжнім провісником появи нового напрямку в медицині ще у ХІХ столітті. На основі його досліджень з'явилися нові медичні терміни, які позначаючи й пояснюючи ті чи інші явища, давали поштовх до нових наукових відкриттів. Найвідоміші і загальноприйняті терміни, які ввів І. Мечников, – *геронтологія* та *ортобіотика* (назви медичних наук), *фагоцитоз*, *фагоцити*, *фагоцитарна теорія імунітету* (терміни, що пояснюють захисну функцію імунітету). Упродовж усього життя І. Мечников дотримувався позиції активного гуманізму, доброчинності в науці, етики наукового спілкування – тих істинно ціннісних пріоритетів, якими уможлиблюється та ушляхетнюється кожна галузева мовна комунікація. Точні номінації всіх понять відповідними терміноодинацями, затвердженими на офіційному рівні академічними словниками і тезаурусами в межах конкретних терміносистем та введенними в професійну усну і писемну комунікацію, – це очевидний прояв культури комунікації. Саме терміни у фаховій комунікації набувають функції універсального інструменту формування і трансляції поняттєвості – головної ознаки спеціального тексту в обох формах його існування. Терміни як імена понять – ключова лексика галузевої комунікації, без правильного розуміння якої

неможливе адекватне розуміння сутності наукових тверджень і логічних висновків, опису експериментів і гіпотез, визначення парадигм і теорій, формулювання рекомендацій. До того ж терміни з інтернаціональними, зокрема греко-латинськими коренями, які придумував учений на позначення нових понять у галузях медицини, – універсальна модель термінологічного знака в усіх мовах, а тому легко зрозумілі у професійних сферах різних країн. Ці принципи термінотворення, які ми проілюстрували на прикладі термінологічної діяльності видатного професора медицини Мечникова І.І., не є винятковим явищем, а навпаки – однією з провідних тенденцій в національному термінознавстві, бо міжнародна термінолексика сприяє інтенсивності професійної і наукової комунікації в міжнародному масштабі.

Розділ 2. ВЗАЄМОДІЯ МОВ І ДІАЛЕКТІВ У КОНКРЕТНО-ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ ЧАСІВ ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ ЯК ІЛЮСТРАЦІЯ СПЕЦИФІКИ МОВНИХ ПРОЦЕСІВ У КОМУНІКАЦІЇ

У різних країнах світу дев'ятого лютого відзначають Всесвітній день грецької мови. «Круглі столи», конференції, лекції, семінари – це далеко не весь перелік заходів, які відбуваються в різних містах Греції, Італії, Болгарії, Румунії, Австралії, на Кіпрі та в Україні. Наукова проблематика цих заходів зосереджена в рамках історично значущої теми – грецька спадщина в сучасному світі, шляхи рецепції античного спадку сучасними культурами. Отож тема цього розділу нашого комплексного дослідження є цілком на часі: історія грецької мови є цікавою, її роль у міжкультурній комунікації є дивовижною, українська мова активно використовує грецизми в галузевих термінологіях [6, с. 189].

Професійна комунікація здійснюється за допомогою природних мов, які є універсальним засобом комунікації у соціумі в цілому, оскільки при трансляції інформації саме за допомогою мови якнайменше втрачається смисл повідомлення. Проте всі учасники комунікативного процесу мають розуміти ситуацію швидкого обміну інформацією.

Результативність мовної комунікації залежить від цілого комплексу чинників, у т. ч. від того, чи має комунікатор ораторську культуру, чи є в нього необхідні особистісні якості, чи готовий він як професіонал до публічного формату обміну інформацією. Ще за часів Давньої Греції було закладено підвалини риторики як лінгвокультурологічної науки про ефективне й переконливе спілкування. Функціонування мов, якими відбувалося спілкування тоді, досліджували українські мовознавці Білецький А. А., Горпинич В. О., Звонська-Денисюк Л. Л., Клименко Н. Ф., Нікітіна Ф. О. та інші. Мовна комунікація і риторична культура часів Давньої Греції – актуальний об'єкт сучасних студіювань українських філологів, зокрема Колотілової Н. А., Мацько Л. І., Онуфрієнко Г. С., Сагач Г. М. Мета дослідження в цьому розділі роботи –

обґрунтувати вплив різних діалектів на мовну комунікацію в її публічному форматі у часи Давньої Греції.

Двадцяте і початок ХХІ століття ознаменувалися посиленою увагою науковців до найрізноманітніших аспектів комунікації: її форм, методів, структури, технології педагогічного спілкування, комунікативних потреб та здібностей, методів коригування комунікативної діяльності.

Усна традиція спілкування в давньогрецькому світі розвивалася вельми активно. Центром громадського життя була площа, де обговорювалися важливі питання міського, політичного та релігійного змісту. Площа була і місцем захисту прав, обміну новинами, враженнями і думками, ареною словесних суперечок та навіть поширення чуток. На площі глашатаї оповіщали громадян про важливі події. Вищою формою презентації інформації в Стародавній Греції було ораторське мистецтво: найбільш активно розвивалися політичне, судове та епідейктичне красномовство. Найбільшим авторитетом з епідейктичного красномовства був Ісократ, анатомію судових промов віртуозно здійснив Арістотель, вершин у політичному красномовстві досяг Демосфен [17, с. 47-67]. За багатьма показниками саме грецький поліс науковці вмотивовано називають *суспільством комунікації*, яке і сьогодні є надійним джерелом риторичних знань та комунікативного досвіду.

Еллінський світ винайшов політичну комунікацію, сформувавши структуровані і впорядковані збори, де за результатами дебатів приймалися спільні рішення. У грецькому полісі існувала розроблена система спілкування в рамках таких специфічних громадських середовищ, як агора або гімнасій. За багатьма показниками поліс вмотивовано називають «суспільством комунікації», яке і сьогодні є джерелом знань і досвіду. Надалі поліси, хоч і зберегли своє середовище зборів і диспутів, проте перестали бути центром політичної комунікації. У той же час утворилася міжнародна мережа інформаційного обміну.

Комунікація часів Давньої Греції відбувалася в умовах різноманіття існуючих тоді діалектів. Історію грецької мови як незалежної гілки найбільшої у

світі індоєвропейської мовної сім'ї структуровано в науковій літературі трьома основними періодами: *давніогрецьким* (від XIV ст. до н.е. до IV ст. н.е.); *середніогрецьким* (V – XV ст.) і *новогрецьким* (від XV ст.). Еволюцію давніогрецької мови підтверджують чотири етапи її розвитку: *архаїчний* (XIV – VIII ст. до н.е.); *класичний* (VIII – IV ст. до н.е.); *еллінський* (IV – I ст. до н.е.); *пізніогрецький* (I – IV ст.). Саме еллінський етап науковці вважають часом формування єдиної, спільної для всіх греків мови – койне. Хоча койне розвинулось як засіб комунікації, проте взірцем для письменників залишався аттичний діалект «золотого віку». З пізньоеллінського койне утворилася середніогрецька мова (розмовна мова візантійської епохи), яка використовувалася до XV століття, втім і дотепер є мовою грецької православної церкви. Із середніогрецької мови розвинулися протоновогрецькі діалекти (IX і X ст.), що дали початок сучасним грецьким діалектам. Від 1976 року державною мовою в Греції є новогрецька (новоеллінська) мова. Оскільки в Греції існувало декілька культурних центрів, то кожен із них вніс свої особливості в алфавіт. Серед цих місцевих варіантів найбільше значення мали мілетський алфавіт, який Кирило і Мефодій взяли за основу слов'янського, і халкідський алфавіт, який сприйняли римляни та який є прабатьком латинського алфавіту і донині використовується на всій території Західної Європи. У сучасній комунікації традиції публічного мовлення Давньої Греції та її мова відіграють важливу роль: поняттєвий апарат усіх галузей сформований у тому числі термінами, що мають грецьке походження, до того ж у міжкультурній комунікації інтернаціональні слова, що є переважно грецького походження, полегшують обмін інформацією, сприяють його ефективності.

За детальнішою класифікацією дослідниками розмежовано 6 періодів: *мікенський* (II тисячоліття до н.е.):

1) *нерозшифроване письмо* (XVII – XIV до н.е.) і *розишифроване письмо* (XIV – XIII до н.е.);

2) *архаїчний* (800 – 500 до н.е.) – мова поем Гомера («Іліада» та «Одіссея»), Гезіода і ліричної поезії (Агафон, Алкей, Аріон, Мосх);

3) *класичний* (500 – 350 до н.е.) – «золотий вік». У класичний період сформували чотири групи діалектів грецької мови: іонійсько-атенська, еольська, аркадійсько-кіпрська, західна. Який з цих діалектів відіграв найважливішу роль у розвитку грецької культури і літератури? Відповідь вчених – атенський діалект (V – IV до н.е.), який також називають класичною грецькою мовою. Це була мова найвидатніших поетів і філософів того періоду: Софокла, Платона, Сократ, Арістотеля, Демокріта, Геракліта, Гомера, Гезіода;

4) *Елліністичний період* (IV ст. до н.е. – IV ст. н.е.) – це час формування єдиної, спільної для всіх греків мови, койне. На базі атенського діалекту, з використанням словникового запасу іонічного діалекту Малої Азії та чисельних запозичень сформувалися Мова Греції, Малої Азії, Західної Азії і Єгипту до IV століття. На цю мову переклали релігійну літературу: Старий Заповіт (Септуагінта), нею написано й Новий Заповіт. Саме цією мовою писали свої твори святі отці православної Церкви перших століть. Тоді ж виникла й проблема диглосії: койне розвинулось як засіб комунікації, проте взірцем для письменників залишився атенський діалект «золотого віку»;

5) *Візантійський період* (IV – XV ст.) з «ромейською» грецькою мовою. З пізньоелліністичного койне утворилася середньогрецька мова (розмовна мова візантійської епохи). Використовувалася до XV століття, і дотепер є мовою грецької православної церкви. З середньогрецької мови розвинулися діалекти протоновогрецькі (IX і X ст.), що дали початок сучасним грецьким діалектам;

6) *період новогрецької мови* від початку XIX ст.

На стан грецької мови та її подальший розвиток як мови спілкування значною мірою вплинула зміна співвідношення між письмовою та усною її формами. Якщо життя в полісах сприяло розвитку усного мовлення, то у величезній імперії все більшого вжитку набувало писемне мовлення, що і призвело до змін в освіті та літературних жанрах: літературна та усна мови розвиваються в протилежних напрямках. В усному мовленні в елліністичний період утворюються чисельні місцеві варіанти, змішуються форми різних діалектів, водночас створюється «загальна (спільна) мова» (κοινή διάλεκτος), що

розвинулася з аттичного діалекту, а також елементів інших діалектів (переважно іонійського). У грецькій науці цей варіант отримав назву Олександрійського койне, а в дослідженнях українських науковців його називають загальногрецьким (елліністичним) койне. У писемному мовленні відбувається свідомо консервація його класичної аттичної норми V – VI ст. до н.е. та іонійсько-аттичного варіанту літературної мови кінця IV – III ст. до н.е.

Реакцією на латинізацію грецьких полісів стало Відродження II ст., яке вплинуло на подальший розвиток грецької мови. Нормативною було проголошено мову аттичної прози V – IV ст. до н.е., хоча і досить архаїчною на той час. Її характерними ознаками було неприйняття нової лексики та некласичних граматичних форм, відродження архаїчних, давно невживаних форм, що ще більше сприяло розбіжності усного та писемного мовлення. Такий же процес примусової консервації літературної норми відбувався й у Візантії впродовж тисячолітнього періоду її існування. Історія Рومейської імперії (назву «Візантійська імперія» держава дістала в працях істориків уже після свого падіння, вперше від німецького науковця Ієроніма Вольфа в 1557), починається у 330 р. на час заснування її столиці Константинополя.

Специфікою мовної політики, а відтак і комунікації у Візантії було збереження в писемній мові літературних норм аттичного періоду та елліністичного койне. Незалежно від писемної мови продовжувало розвиватися й усне мовлення, яке стало основою новогрецької мови.

«Римський стиль» у мовній політиці використовувався у більшості багатомовних країн. Дотримуються його і в наш час. Сутність його виражено формулою: «*cuius region, eius lingua*» – «чия влада, того й мова». Має ця формула і зворотнє прочитання: «*cuius lingua, eius regio*» – «чия мова, того влада».

З'явилися чіткі правила, орієнтовані на класичний аттичний діалект, що був далекий від розмовної мови у римський період (від 168 р. до н.е. – 330 р.), офіційною мовою стала латинська, відбулися сильні зміни койне. У візантійський період (330 – 1453 рр.) грецька (середньогрецька) зазнає значного

впливу з боку латинської (в граматиці і лексиці), значні зміни сталися й у фонетиці. Мова зблизилась з іншими мовами балканського регіону (балканський мовний союз).

Грецька мова і нині активно представлена в професійних комунікаціях. Так, літери "альфа", "бета", "гамма", "сигма", "пі" постійно використовуються в комунікації з точних і технічних наук. Оскільки в Греції існувало декілька культурних центрів, то кожен із них вніс свої особливості в алфавіт. На базі грецької абетки утворилися різні алфавіти, що поширилися в Європі і на Близькому Сході, і використовуються в системах писемності більшості країн світу, в тому числі латинський алфавіт і кирилиця. Первісна кирилиця була по суті грецьким алфавітом з декількома додатковими літерами, тому у старослов'янській мові слова грецького походження писалися так само, як і в грецькій. Більшість давньогрецьких літер стали прототипами для української абетки. Та й наукова література, яка є специфічним джерелом професійної комунікації в різних галузях, буквально рясніє лексичними запозиченнями з грецької мови: саме з Еллади прийшли до нас назви різних дисциплін (астрономія, математика), політичних і соціальних понять (демократія, монархія), медичних (евтаназія, клініка), мовознавчих (лексика, синтаксис), музичних (бузукі, гармонія), літературознавчих (драма, комедія, поема, трагікомедія), технічних (атом, ксерокс, телефон, мікроскоп), юридичних (амністія, дактилоскопія), економічних (криза, монополія, олігополія). В основі багатьох неологізмів, що позначають предмети і явища, використано давньогрецькі морфеми, як кореневі, так і афіксальні.

Отже, на стан грецької мови та її подальший розвиток як інструменту комунікації значною мірою вплинула зміна співвідношення між письмовою та усною її формами: в усному мовленні в еллінський період утворюються чисельні місцеві варіанти, змішуються форми різних діалектів, водночас створюється загальна (спільна) мова, в писемному мовленні відбувається свідомо консервація його класичної норми V – VI ст. до н.е. Традиції сучасної риторичної культури ґрунтуються на досягненнях часів Давньої Греції, за яких

було розроблено теорію «істинного красномовства» та описано обов'язкові умови успіху мовця в публічному форматі: якісна освіта, абсолютна відповідальність за все сказане, культура аналітичного мислення, інформаційна чесність, природний ораторський хист. Саме ці пріоритети в мовній комунікації нині поцінуються як фундаментальні на засадах давньогрецьких традицій в усьому цивілізованому світі – так, нове в мовній комунікації в конкретно-історичній ретроспективі (на території Давньої Греції) трансформувалося в сучасні традиції глобального масштабу, хоча і з певним національним колоритом, що і засвідчують теорія і практика міжкультурної комунікації.

Розділ 3. ФУНКЦІЇ ЛІТЕРАТУРНИХ МОВ У ПИСЕМНІЙ ТА УСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

У кожного народу своя, неповторна мовна картина світу, в якій виявляється його ментальність: засобами мови формується і транслюється самобутнє сприйняття світу. Мова якнайбільше ідентифікує народ, є тим «ключем», яким відкриваються таїни його культурної царини. Мультилінгвальність панорами світу вимагає постійного контролю мовних процесів задля збереження мовного розмаїття світової спільноти та дотримання прав їхніх носіїв, тобто прогресивної мовної політики, особливо в інтеграційних процесах. Багатомовність стала однією з особливостей функціонування Європейського Союзу (ЄС) та умовою його політики. Комісар ЄС з мультилінгвізму (цю посаду введено 01.01.2007 р.) покликаний забезпечувати за участю майже 15% усього персоналу Європейської Комісії реалізацію задекларованої мети мовної політики ЄС – збереження мовної різноманітності спільноти та сприяння тому, щоб громадяни ЄС опановували іноземні мови [21]. Відтак, кожен документ і підзаконний акт, постанова, розпорядження, рекомендація нині публікуються 24 мовами (див. додаток Б та В), а саме: англійською, болгарською, голландською, грецькою, данською, естонською, ірландською, іспанською, італійською, латиською, литовською, мальтійською, німецькою, польською, португальською, румунською, словацькою, словенською, угорською, фінською, французькою, хорватською, чеською та шведською.

Мовна політика, мовний режим, мовне планування – це проблеми, які завжди привертали велику увагу в соціумі, особливо у часи серйозних викликів. Соціолінгвістами виокремлено, зокрема, три різні моделі мовного режиму: «одна мова – один соціум»; «одна мова – різні соціуми», «одна мова у своїх варіантах – один соціум»; «різні мови – один соціум» [16, с. 18]. Серед українських юристів та лінгвістів, істориків та комунікативістів, політологів та соціологів, психологів та лінгводидактів, праці яких присвячені

різноаспектному вивченню питань мовної політики, у тому числі ЄС, – Степан Величенко, Тетяна Карпенко, Оксана Коморовська, Максим Стріха та ін. Тенденції розвитку процесів самоідентифікації в Європі вивчають Анатолій Астаф'єв, Марія Котенєва, Микола Кузьменко, Іван Малинський, Геннадій Мерніков, Назар Наринський, Олександр Неприцький, Наталія Пелагеша, Олексій Полтораков, Тетяна Стародуб, Юлія Таран, Анатолій Шевцов та ін.

Питання мовної політики ЄС – актуальний об'єкт дослідження і таких європейських науковців, як Роберт Белл (Англія), Бен Гаврінг (Німеччина), Іларій Савикьєне (Франція), Альфред Сормунен (Фінляндія). Разом із тим питання мовної політики, не втрачаючи своєї актуальності, досі залишаються і недостатньо дослідженими, і недостатньо вирішеними [8, с. 337].

Після Другої світової війни на континенті з'явилася ціла низка міжнародних організацій: Рада Європи (офіційні мови – англійська та французька), Західноєвропейський Союз (припинив своє існування у 2011 р., склад та статус учасників змінювався, тому офіційні мови не були постійними), НАТО (офіційні мови – англійська та французька). Європейський Союз (інколи «Європейська Унія», узвичаєні скорочення: «Євросоюз», «ЄС», «ЄУ», рідше – «Євроспільнота», «Європейська Співдружність», European Union, EU) – економічний та політичний союз 27 незалежних держав-членів (станом на 2020 рік), що розташовані в Європі [23]. Отож ЄС утворився в результаті послідовного розвитку процесу інтеграції країн Західної Європи, яка, як відомо, пройшла у своєму розвитку декілька етапів. Саме 09.05.1950 р. вважається початком процесу європейської інтеграції. У сучасному вигляді ЄС існує на основі Маастрихтського договору, підписаному 07.02.1992 р., що набув чинності з 01.11.1993 р. Останній значний перегляд конституційних принципів ЄС був затверджений у Лісабонській угоді, яка стала чинною у 2009 році. Від часу створення спільного ринку в 1993 р. багатомовність є необхідною умовою, вмотивованою реальними потребами громадян та підприємств, що хочуть повною мірою скористатися можливостями ринку. Знання мов стало ключовим

фактором набуття вищої освіти, працевлаштування, мобільності громадян та чинником їх успіху в бізнесі.

Мовна політика є обов'язком держав-членів, інститути ЄС сприяють вивченню різних мов. Англійська є найбільш поширеною мовою в ЄС. Відомо, що 56 % громадян ЄС можуть брати участь у спілкуванні іноземними мовами. Більшість офіційних мов ЄС належать до індоєвропейської мовної сім'ї. Більшість офіційних мов ЄС базуються на латинській абетці, крім Болгарії, яка користується кирилицею, і Греції з її грецькою абеткою. Крім 24 офіційних мов, існує близько 150 регіональних і міноритарних мов (мови меншин), якими спілкуються близько 50 мільйонів осіб. Хоча програми ЄС підтримують регіональні мови і мови меншин, захист мовних прав різний в окремих держав-членів. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин ратифікована більшістю країн ЄС надає загальні керівні принципи, якими держави можуть користуватися, щоб захистити свою мовну спадщину. Євросоюз стимулює поширення багатомовності серед жителів країн-учасниць. Звичайно, це робиться не тільки заради забезпечення взаєморозуміння, але і для реалізації принципу гармонійного співіснування різних мов, для розвитку толерантного і шанобливого ставлення до мовного й культурного розмаїття в ЄС. Серед заходів з розповсюдження багатомовності – не тільки відомий щорічний Європейський день мов, але і День рідної мови, доступні мовні курси, пропаганда вивчення більш ніж однієї іноземної мови, вивчення мов у дитячому, дорослому і зрілому віці. Основна мета – заохочувати вивчення мов як у школах, так і впродовж усього життя людини, при цьому поняття європейських мов мається в ширшому сенсі, аніж сукупність офіційних мов країн-членів ЄС. Для гармонізації мовних інтересів народів ЄС європейські владні інституції вважають найбільш прийнятною політику багатомовності.

Основна роль наддержавних інституцій ЄС у цій сфері – це вироблення політики, якою забезпечується співпраця між державами-членами у сфері мовного будівництва. Щоб не втратити свою самобутність, унікальність, різнобарвність, для громадян держав ЄС створюються умови, які дають

можливість вдосконалювати знання і вміння з рідної мови, вивчати не менше двох іноземних мов, що підвищує їхню конкурентоздатність на світовому ринку праці, збагачує їх інтелектуально. Документи ЄС свідчать, що його мовна політика задекларована і реалізовується у трьох взаємопов'язаних напрямках: 1) заохочення вивчення мов та просування лінгвальної різноманітності у суспільстві; 2) просування багатомовної економіки; 3) просування соціальної інтеграції через вдосконалення практичного знання мов.

За даними досліджень [18], європейці активно використовують такі іноземні мови: англійську (до 38 %), німецьку (до 15 %), французьку (до 14 %), російську (до 7 %), іспанську (до 5 %), італійську (до 3 %). Мови, що є складними для вивчення через відсутність родинних зв'язків із індоєвропейськими, вивчаються традиційно слабо (наприклад, угро-фінські мови). Однак збільшується привабливість окремих великих неіндоєвропейських мов – китайської, арабської, турецької, корейської.

Офіційні мови Євросоюзу – це мови, що мають спеціальний статус у діяльності ЄС. Кожна країна-член, вступаючи в Союз, визначає, яку мову чи мови вона проголошує як офіційну. Діяльність ЄС ґрунтується на принципах рівноправ'я: «одна країна – одна мова», «єдність – у розмаїтті». Робочі мови ЄС – це офіційні мови, якими переважно відбувається обговорення тих чи інших питань у робочих органах ЄС (див. додаток А) та якими готуються й оформлюються офіційні документи тощо.

ЄС використовує офіційні мови з різних мовних сімей і мовних груп, зокрема германські (англійська, данська, нідерландська, німецька, шведська), романські (іспанська, італійська, португальська, румунська, французька), балтійські (латиська, литовська), слов'янські (південнослов'янські: болгарська, словенська, хорватська; західнослов'янські: польська, словацька, чеська), кельтські (ірландська), фіно-угорські (естонська, фінська, угорська), семіто-хамітські (мальтійська). Новогрецька мова посідає серед індоєвропейських мов окреме місце на рівні мовної групи. За генезою офіційні мови Євросоюзу походять з трьох мовних сімей: 20 мов – з індоєвропейської, 1 мова – з семіто-

хамітської та 3 мови – з уральської, а відтак, найбільше – з найпоширенішої у світі індоєвропейської мовної сім'ї. Усі важливі документи перекладаються кожною офіційною мовою. Як зазначають дослідники, всі робочі мови ЄС одночасно слугують офіційними мовами. Європейський парламент забезпечує переклад документів і своїх пленарних засідань на всі мови ЄС. Утім деякі установи використовують декілька мов для внутрішньої роботи. Так, зокрема, каталонська (індоєвропейська мовна сім'я), галісійська (індоєвропейська мовна сім'я), баскська (ізольована мова), шотландська (індоєвропейська мовна сім'я) і валлійська (індоєвропейська мовна сім'я) не є офіційними мовами ЄС, однак мають напівофіційний статус (офіційні переклади договорів виконані цими мовами) і громадяни країн ЄС мають право на листування цими мовами з установами, що їх використовують.

Усі без винятку рішення, що ратифікуються офіційними органами ЄС, перекладаються всіма офіційними мовами ЄС. Крім цього, громадяни ЄС мають право звертатися в офіційні органи ЄС (незалежно від країни базування) та отримувати письмові відповіді на свої запити будь-якою з офіційних мов. На сесіях Європарламенту та Ради Євросоюзу завжди здійснюється синхронний переклад усіма офіційними мовами ЄС. Відомо, що на переклади ЄС щороку витрачає практично чверть мільярда євро. Щодо можливості запровадження єдиної мови міжнаціонального спілкування в Європі найчастіше називають англійську та штучну мову есперанто. На користь англійської відносять те, що вона є найбільш поширеною у Європі, вона є міжнародною за офіційним статусом і нею публікується понад 70% наукової продукції. Натомість штучна мова есперанто, створена ще 1887 р. на основі найпоширеніших європейських мов, активно використовує інтернаціональну лексику, має просту граматику, а тому є значно легшою для вивчення. При її запровадженні зберігатиметься задеклароване ЄС рівноправ'я всіх його громадян [7, с. 205]. Польський лікар і поліглот Людовик Лазар Заменгоф, розробник мови есперанто, керувався винятково гуманістичною метою – створити рівні можливості для кожного індивіда у великому комунікаційному просторі міжнародних відносин.

«Проте з розширенням кордонів ЄС все частіше і в усній, і в письмовій формах спостерігається «європейська двомовність» [3], коли фактично в роботі інстанцій (за винятком суто офіційних заходів) використовуються в основному англійська, французька та, меншою мірою, німецька (три робочі мови Єврокомісії) мови. Інші мови використовуються залежно від ситуації, тобто функціонують ситуативно.

ЄС надає особливу підтримку мовам у наступних секторах: викладання мов; шкільна освіта – спільні проекти класів у різних країнах за програмою Comenius. Існує також фінансова підтримка ЄС для мобільності вчителів; професійна освіта за програмою Leonardo підтримує методи та матеріали у вивченні мов та методи оцінки мовних навичок у професійній сфері; вища освіта – програма Erasmus (1987 р.), яка включає підготовчі курси з інтенсивного вивчення мов студентів, котрі бажають навчатися за кордоном; навчання дорослого населення через програму Grundtvig (2007-2013 pp.), завдяки чому Європейська Комісія допомагає їм підвищити їх компетентність, включаючи мовні навички, що дозволяє легше адаптуватися до змін на ринку праці та в суспільстві» [2, с. 306-307].

Аналітичний огляд комунікаційної практики на сучасній території ЄС переконує у поширенні «європейської двомовності», коли фактично в роботі інстанцій (за винятком суто офіційних заходів) використовуються в основному англійська, французька та, меншою мірою, німецька (це і є три робочі мови Єврокомісії) мови (див. додаток А). Інші мови використовуються залежно від ситуації, тобто функціонують контекстуально.

Отже, ЄС здійснює дійсно різновекторну мовну політику на засадах чітко визначених принципів рівноправ'я. Зміст відповідних чинних юридичних документів, пропонованих і вже реалізовуваних ініціатив, програм, розроблюваних і впроваджуваних проєктів свідчить про постійне зростання ваги мовної політики в його діяльності (це навіть відбилося на структурі Єврокомісії), про надзвичайну важливість вивчення і вмотивованого користування мовами в інтеграційних процесах [12, с. 26-27]. Офіційні мови ЄС

– універсальна цінність, бо сприяють взаєморозумінню у міжкультурній комунікації, забезпечуючи сучасні стандарти і потреби професійної комунікації, оптимізуючи співробітництво в різних галузях і сферах в ім'я прогресу [5, с. 312]. Реалізовувана політика багатомовності, розширюючи можливості громадян країн ЄС на сучасному ринку праці, у сферах вищої освіти, науки, техніки, спорту, мистецтва, професійного зростання, забезпечує і полегшує доступ до інформації, до нових знань. Утім проблема лінгвістичної гармонізації в умовах євроінтеграції, збільшення соціальних функцій багатьох європейських мов на шляху до інтернаціоналізації вербальних ресурсів у мовній комунікації актуалізує і стимулює вирішення комплексу взаємопов'язаних у міжнародному масштабі питань щодо належної (відповідно до вимог часу і соціуму) мовнокомунікативної компетентності населення та обов'язкової засвоєності ним провідної в комунікаційно-інформаційному вимірі лексики, якою і є інтернаціональна на тлі процесів універсалізації та спеціалізації нових знань, глобалізації й інформатизації як провідних тенденцій ХХІ ст. Гібридна лексика з міжнародними елементами має достатньо високий комунікаційний потенціал, полегшуючи й оптимізуючи міжкультурну комунікацію, що є вельми важливою і має бути продуктивною в умовах інтеграційних процесів та їх найближчих перспектив [14, с. 62-63].

Таким чином, прагненням до єдності всупереч мовним бар'єрам і в ім'я міжнародного прогресу утверджується цілком перспективна й потужна тенденція, бо багатомовність, знання міжнародних мов і міжнародної лексики також допомагають комфортно пересуватися територією всіх країн-членів Євросоюзу. Успішні перспективи мовної політики ЄС в умовах глобалізованого світу європейці цілком усвідомлюють, щодня переконуючись у повній придатності і прогресивності філософії гармонійного співіснування різних мов. І хоча єдність ЄС підтримується розмаїттям та рівноправ'ям офіційних мов, проте в роботі інстанцій якнайчастіше використовують три робочі мови: англійську, німецьку та французьку, якими забезпечується міжкультурна комунікація в її сучасній парадигмі.

ВИСНОВКИ

Комплексне дослідження мовної комунікації у професійному, конкретно-історичному та європейському просторі в цій науковій роботі базується на традиційних методах, які дозволили здійснити як лінгвістичний аналіз галузевих термінів, що вперше запропоновані всесвітньо відомим ученим І.І.Мечниковим, семантичну характеристику термінів, що активно використовувалися ним у науковій комунікації, так і вивчити особливості впливу різних діалектів на мовну комунікацію в її публічному форматі у часи Давньої Греції і нарешті виявити основні функції мов у писемній та усній комунікації сучасних міжнародних організацій, бо світ глобалізується завдяки масштабній інформатизації.

Обґрунтовано важливість професійної комунікації у сучасному світі, адже на прикладі медичної термінології зроблено висновок, що більшість термінів набули міжнародного статусу та навіть запозичені в інші галузеві термінофонди. Деякі з них при цьому набули зовсім іншого поняттєвого значення і збагачують комунікаційний простір новими лексико-граматичними конструкціями та професійною термінолексикою. У роботі проілюстровано, що професійна комунікація, спираючись на загальні норми, часто зазнає впливу ідіостилю провідних науковців.

У науковій роботі аналітично описано історичний аспект розвитку мовної комунікації на прикладі території Давньої Греції. У сучасному суспільстві традиції риторичної культури ґрунтуються саме на досягненнях часів Давньої Греції, за яких було розроблено теорію «істинного красномовства» та описано обов'язкові умови успіху мовця в професії. На основі коренневих морфем давньогрецької мови було утворено переважну більшість медичних термінів, зокрема І. І. Мечников часто використовував грецизми та особисто упровадив у професійну комунікацію біологів та медиків терміни на основі коренів давньогрецької мови. Мовна комунікація і риторична культура часів Давньої Греції стали базисом для розвитку сучасного комунікаційного простору, адже у

сучасній комунікації традиції публічного мовлення Давньої Греції та її мова відіграють дійсно важливу роль, до того ж у міжкультурній комунікації часто використовують інтернаціональні слова, переважно давньогрецького походження, що в свою чергу переконливо полегшує обмін інформацією, сприяє його швидкості та ефективності.

Багатомовність ЄС стала не тільки однією з найважливіших особливостей функціонування спільноти, але й умовою його ефективного, розвитку. Мультилінгвальність ЄС вимагає постійного дотримання та розвитку різновекторної мовної політики на засадах чітко визначених принципів рівноправ'я. Активне впровадження мовної політики ЄС в умовах глобалізованого світу сприяє вивченню міжнародних мов і міжнародної лексики, що дає можливість вільно пересуватися територією всіх країн-членів ЄС та покращити міжкультурну комунікацію, що в результаті має перспективу розвитку гармонійних взаємовідносин у комунікативному просторі сучасного соціуму. Мовна політика ЄС сприяє створенню нових форм міжкультурної комунікації, в сучасних умовах це позитивно відображається на міждержавних відносинах, міжнародному бізнесі, соціальних групах й індивідах різних країн та культур, запозиченні культурних цінностей та зміні культурного середовища внаслідок міграцій. Міжкультурна комунікація як індикатор розвитку культури розкриває її здатність до сприйняття культурних елементів інших народів на основі нових для певного соціокультурного організму форм; демонструє здатність транслювати свої цінності в інші культури.

Вивчені особливості термінотворення, мовних процесів на різних історично сформованих територіях та усвідомлення тенденцій мовної політики в міжнародних організаціях сукупно віддзеркалюють різномірність і різноплановість проблематики мовної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Видатні особистості. Ілля Ілліч Мечников. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://novopetrivske-osoba.edukit.mk.ua/vidatni_biologi/illya_illich_mechnikov/
2. Гладченко А. М. Актуальні питання перекладу термінології ЄС / А. М. Гладченко, О. С. Комарова // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. 2013. Вип. 36. С. 306-307.
3. Європейська двомовність. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspu.edu.ua/biblioteka/2019/09/20/26-вересня-європейський-день-мов/>
4. Ілля Мечников. Треба подовжувати життя, а не старість. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://msmb.org.ua/biblioressursi/bibliografiya/osobistosti/illya-mechnikov-treba-podovzhuvati-zhittya-a-ne-staristy/>
5. Коваленко Є. В. Мови офіційних вербальних презентацій у Євросоюзі/ Є.В. Коваленко, Г.С. Онуфрієнко. Теорія та практика сучасної науки та освіти: матеріали Міжнар. наук. конф. 29-30 листопада 2019 р., м. Дніпро. Частина I./ Наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. С. 311- 312.
6. Коваленко Є. В. Мовна комунікація часів Давньої Греції у дзеркалі різноманіття діалектів, риторичних ідеалів і публічного контексту [Текст] / Є. В. Коваленко, Г. С. Онуфрієнко/ Тиждень науки-2019. Гуманітарний факультет. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 15–19 квітня 2019 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя : ЗНТУ, 2019. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана. С. 189–191.
7. Коваленко Є. В. Мовна політика Європейського Союзу: принципи, особливості, перспективи [Текст] / Є. В. Коваленко, Г. С. Онуфрієнко / Тиждень науки-2020. Гуманітарний факультет. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13–17 квітня 2019 р. [Електронний ресурс] / Редкол. :

В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана. С. 204–205.

8. Коваленко Є. В. Мовнокомунікативна практика Євросоюзу та її перспективи [Текст] / Є. В. Коваленко, Г. С. Онуфрієнко / Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9–10 квітня 2020 р.) / редкол.: В.Л. Погребна, В.М. Попович, Н.В. Островська, Т.О. Серга та ін. [Електронний ресурс] Електрон. дані. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана. С. 336-341.

9. Коваленко Є. В. Терміни у професійній комунікації видатного вченого-біолога І.І. Мечникова [Текст] /Є. В. Коваленко, Г. С. Онуфрієнко/ Тиждень науки. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 16–20 квітня 2018 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя : ЗНТУ, 2018. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана. С. 1684–1685.

10. Медичні терміни: фагоцитоз. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://medterms.com.ua/publ/medichni_termini_na_literu_f/fagocitoz/23-1-0-794

11. Мечникова О. М. Життя Іллі Ілліча Мечникова / О. М. Мечникова. М. Л. : Госиздат, 1926. 232 с.

12. Онуфрієнко Г. С. Мовна гібридизація термінологічного знака як актуальна міжнародна проблема лінгвістичної гармонізації в умовах інтеграції національної науки до ЄНП. // Інтеграція національної науки до Європейського наукового простору. Запоріжжя: ЗЦНТЕІ, 2006. С. 26-27.

13. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: Навчальний посібник. 3-тє вид. доп. Київ: ЦУЛ, 2016. 426 с.

14. Онуфрієнко Г. С. Новотвори гібридної мовної природи як маркери продуктивності системи національної деривації в міжкультурній комунікації //

Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Філологічні науки. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. № 1. С. 61-66.

15. Онуфрієнко Г. С. Основи теорії мовної комунікації: Методичні матеріали для самостійної роботи студента гуманітарних спеціальностей денної та заочної форм навчання. Запоріжжя: ЗНТУ, 2010. 90 с.

16. Онуфрієнко Г. С. Перспективи розвитку мов у багатонаціональній державі /Г. С. Онуфрієнко, С. О. Хваткова/. Проблеми мовно-культурної політики в умовах Болонського процесу: матеріали Всеукр. наук. конф. Запоріжжя: ЗДІА, 2007. С. 17-19.

17. Онуфрієнко, Г. С. Риторика: навч. посібник для ВНЗ / Г. С. Онуфрієнко. Київ.: ЦУЛ, 2016. 624 с.

18. Пелагеша Н. Мовна політика ЄС: мова рідна і дві іноземні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/languages/article/6795/>

19. Фагоцитарна теорія імунітету. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-medic.com.ua/index.php?newsid=13319>

20. Шабров А. В. та інші. Ілля Ілліч Мечников: Енциклопедія життя і творчості. СПб. : ДЕАН, 2008. 1264 с.

21. Document 01958R0001-20130701. Regulation No 1 determining the languages to be used by the European Economic Community. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:01958R0001-20130701>

22. Europeans and their languages. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf

23. The European Union. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publications.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/en/>

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Офіційні та робочі мови в ЄС*

Установа або орган	Офіційні мови	Робочі мови
Європейський Парламент	Усі 24 мови	Усі 24 мови
Рада Європейського Союзу	Усі 24 мови	Усі 24 мови
Європейська комісія	Усі 24 мови	Англійська, французька, німецька
Суд Європейського Союзу	Усі 24 мови + ірландська	Французька
Редакційний суд	Усі 24 мови	Англійська, французька, німецька
Європейський соціально-економічний комітет	Усі 24 мови	Усі 24 мови
Комітет регіонів	Усі 24 мови	Усі 24 мови
Європейський центральний банк (ЄЦБ)	Усі 24 мови	Англійська
Бюро гармонізації внутрішнього ринку	Усі 24 мови	Англійська, французька, німецька, іспанська, італійська

*Джерело: складено автором за [22]

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 – Офіційні мови Європейського Союзу та дата їх оголошення офіційними*

Офіційні та робочі мови	Рік надання офіційного статусу
Французька	1958
Німецька	1958
Італійська	1958
Голландська	1958
Данська	1973
Англійська	1973
Грецька	1981
Португальська	1986
Іспанська	1986
Фінська	1995
Шведська	1995
Чеська	2004
Естонська	2004
Латвійська	2004
Литовська	2004
Угорська	2004
Мальтійська	2004
Польська	2004
Словацька	2004
Словенська	2004
Болгарська	2007
Ірландська	2007
Румунська	2007
Хорватська	2013

*Джерело: складено автором за [22]

ДОДАТОК В

Таблиця В.1 – Використання мов у країнах Європейського Союзу, у відсотках від населення ЄС*

Офіційні мови	Рідна мова	Друга мова	Загалом
Англійська	13%	38%	51%
Німецька	18%	14%	32%
Французька	12%	14%	26%
Італійська	13%	3%	16%
Іспанська	8%	7%	15%
Польська	8%	1%	9%
Румунська	5%	0%	5%
Нідерландська	4%	1%	5%
Угорська	3%	0%	3%
Португальська	2%	1%	3%
Чеська	2%	1%	3%
Шведська	2%	1%	3%
Грецька	2%	1%	3%
Болгарська	2%	0%	2%
Словацька	1%	1%	2%
Данська	1%	0%	1%
Фінська	1%	0%	1%
Хорватська	1%	0%	1%
Литовська	1%	0%	1%
Словенська	<1%	0%	<1%
Естонська	<1%	0%	<1%
Ірландська	<1%	0%	<1%
Латиська	<1%	0%	<1%
Мальтійська	<1%	0%	<1%

*Джерело: складено автором за [22]

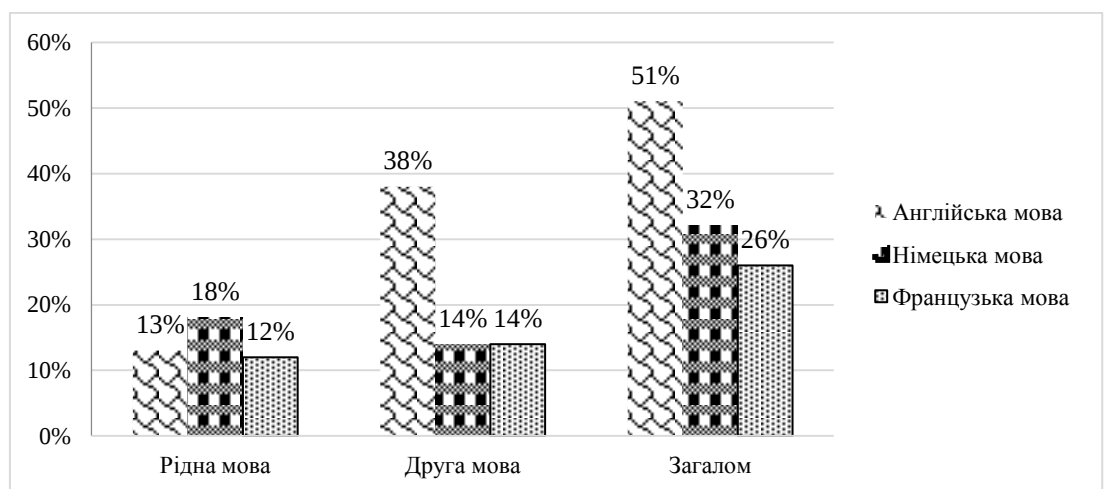

Рис. В.1 – Найпопулярніші офіційні мови ЄС, %*

*Джерело: трансформовано автором за [22]